

אחריות חברתית תאגידית באיחוד האירופי ובישראל: תרבויות ארגוניות בנוגע למשפט הומניטארי וזכויות אדם והשפעתן על פתרונות סכסוך

עריכה על ידי ד"ר רובי נתנזון, איתמר גזלה

היא הביקורת שנמתחה על רשת "מקדונלדס" (McDonald's) בנוגע לבריאות המזון המוגש בה ששיאה היה בסרט התיעודי "לאכול בגדול" (Super Size Me).

במסמך שהנפיקה הניצבות האירופית בנוגע לאסטרטגיות לקידום האחריות התאגידית באיחוד האירופי, המונח אחריות תאגידית (- CSR Corporate Social Responsibility) מוגדר כ"אחריות הפירמה להשפעתה על החברה". תנאי מקדים והכרחי לאחריות זו הינו ציות לחקיקה רלוונטית ולהסכמים קולקטיביים בין הגורמים השונים. על מנת לעמוד ביעדי האחריות התאגידית, על הפירמות לשלב שיקולים חברתיים, סביבתיים, מוסריים, שיקולים בנוגע לזכויות אדם וזכויות הצרכן בתוכניות העסקיות ובאסטרטגיית הליבה שלהן תוך שיתוף פעולה עם מחזיקי העניין בפירמה שהם כל אותם אנשים וגופים שהתאגיד בא איתם במגע ישיר או עקיף.

התאגיד מציג את עצמו לא רק כגוף כלכלי הפועל למקסום רווחים פיננסיים ולשמירה על האינטרסים של בעלי המניות בלבד אלא גם כגוף הפועל לקידום חברתי וסביבתי. כיום הולכת ומתבססת הגישה לפיה קשת השיקולים של התאגיד צריכה לכלול גם שיקולים שיביאו בחשבון את טובתם של כלל מחזיקי העניין: בעלי המניות, העובדים, הצרכנים, הספקים, הקהילה והסביבה.

במטרה להגן על המוניטין, לשמר את הלקוחות והמשקיעים ולהוסיף לקוחות ומשקיעים חדשים, יותר ויותר תאגידים מדברים בשפה ובמונחים של אחריות חברתית ואזרחות תאגידית. מאמצים אלו של התאגיד המלווים בעלויות כספיות, לרוב אינם מניבים לו תועלת כלכלית לטווח הקצר.

ההבדלים בין פירמות שונות בנוגע לאחריות תאגידית מתבטאים במידת רגישותן לנושאים השונים, מידת שקיפותן בעיני החברה ויכולתן להתאים

מאז תחילת שנות ה-90, תאגידים עוסקים רבות בהגדרה מחדש של תפקידיהם המסורתיים, זהותם ותחומי האחריות שלהם. תהליך זה נובע כתוצאה ממספר סיבות: תעמולה של ארגונים לא ממשלתיים (NGOs) כנגד התנהגות לא נאותה של תאגידים, יוזמות של האו"ם להנהגת התנהגות תאגידית נאותה לטובת האינטרס הציבורי, מדיניות של מודרניזציה של המגזר הציבורי על ידי הפרטה של שירותים ממשלתיים לידי המגזר הפרטי.

סיבות אלו סללו את הדרך לטשטוש הגבולות ותחומי האחריות באשר להתמודדות עם בעיות חברתיות וכלכליות והולידו הסדרי ממשל רבים שבהם שחקנים עסקיים לוקחים על עצמם אחריות ומשתתפים בהגדרה וביישום של נורמות וכללים.

בנוסף, אין להתעלם מהתעצמות הגלובליזציה בשנות ה-90 שהגיעה לשיאה עם הקמת ארגון הסחר העולמי (WTO) בשנת 1995. זהו ארגון בינלאומי המסונף לאו"ם ואחראי על הסכמי סחר בין מדינות. מטרת העל של הארגון היא הסרה של חסמי סחר ולכן השפעתו על כלכלת מדינות ופרנסתם של אנשים רבים ברחבי העולם מכרעת. התעצמות הגלובליזציה הביאה לכך שתאגידים רבים פועלים מול מספר מערכות חוקים במדינות שונות. כמו כן, מהפכת המידע האינטרנטית שפרצה באמצע שנות ה-90 והופעתן של הרשתות החברתיות המקוונות בתחילת שנות ה-2000 הקשו על התאגידים להסתיר את פרטי פעילותם מן הציבור.

תהליכים אלו שפורטו לעיל יצרו מציאות מורכבת בה לתאגיד יש כוח רב יותר מבעבר אל מול המדינה, אך מנגד הוא חשוף לביקורת ולענישה מצד הציבור: ארגוני צרכנים, ארגונים ירוקים, ארגוני זכויות אדם וכו'. דוגמא לכך הוא החרם הצרכני שהוטל על חברת "נייקי" (NIKE) בעקבות הגילוי שחלק ממוצריה מיוצרים בתנאי עבודה קשים ב"סדנאות יזע" (Sweatshops) במזרח הרחוק שפגע קשות ברווחיה. דוגמא נוספת

תאגידית.

הקריטריונים לפיהם מגבשים אחריות תאגידית באיחוד האירופי מבוססים בעיקר על:

- < הקווים המנחים של ה-OECD³ בנושא אחריות תאגידית של חברות רב-לאומיות.
- < עשרת העקרונות מטעם האו"ם⁴ לעסקים בתחומי זכויות אדם, תעסוקה, איכות הסביבה ומלחמה בשחיתות.
- < UNGP⁵ - קווי יסוד למניעה וטיפול בסיכון להשפעות שליליות של פעילות עסקית על זכויות אדם. מדגיש את האחריות להכרה בזכויות אדם בצורת הצהרה בינלאומית.

ישום הנחיות, עקרונות וקווי יסוד אלו נמצאים בעקרונות האיחוד האירופי והאיחוד פעיל מאוד בנושאים אלו בועדת האו"ם לזכויות אדם בז'נבה.

ב-1996 הוקם בבריסל גוף בשם "CSR Europe" שכיום מתפקד בתור הרשת העסקית המובילה באירופה בנושא אחריות תאגידית. באמצעות רשת של כ-70 תאגידים רב לאומיים ו-37 ארגוני אחריות תאגידית, הארגון מאגד מעל 5,000 חברות, ומשמש כפלטפורמה עבור עסקים המעוניינים לשפר את הצמיחה בת קיימא ואת תרומתה לחברה. לאחרונה אף החלו להעניק פרסים לפירמות המצטיינות בנושא ברחבי אירופה.

ב-16 באפריל 2013, הנציבות האירופית פרסמה הצעה חדשה⁶ שנועדה לקדם רגולציה כופה בנושא הדיווח החברתי והסביבתי של תאגידים. הנציבות האירופית מציעה לחייב כל פירמה עם מעל 500 עובדים לחשוף מידע בנוגע לפעילותה בנושאי קיימות ואחריות תאגידית.

אחריות תאגידית בישראל

בעבר מדינת ישראל הייתה בפיגור בכל הנוגע לאימוצם של הסטנדרטים השונים לאחריות תאגידית ביחס למדינות המפותחות. בשנים האחרונות נושא זה קיבל תאוצה רבה גם בישראל. יריית הפתיחה הייתה הקמתו של ארגון 'מעלה', ארגון גג מקצועי של עסקים המחוללים שינוי בתחום אחריות תאגידית, ב-1998. כיום חברות בארגון כ-110 מהחברות הגדולות בישראל ומפתחות את הסטנדרטים של ניהול אחראי בעסקים בישראל. 'מעלה' מפרסמת מידי שנה את דירוג ואת מדד 'מעלה' בבורסה לניירות

את עצמן לפי המדדים הכלכליים הקלאסיים.

ניתן לזהות שלושה מנגנונים סיבתיים אשר מסייעים להסביר את השונות הרבה בהתנהגות התאגידים:

- < החשש מתסבוכות משפטיות בעקבות אי עמידה ברגולציות מחייבות.
- < היטמעות המגזר העסקי בסביבה החברתית אשר יכולה לייצר עלויות מוניטין (Reputational costs) בעקבות ביוש פומבי.
- < תחושת הנאותות של רווח כלכלי מבלי להיות מעורב בעוולות חברתיות כמו פגיעה בזכויות אדם.

הסביבה החברתית והפוליטית יכולה להשפיע על התנהגות התאגיד באותה מידה שהשוק בו הוא פועל משפיע. אין אף תאגיד שמנתק לחלוטין מהשפעת הסביבה בה הוא פועל. אולם, הסיכון בפגיעה במוניטין גבוה יותר בקרב תאגידים המייצרים מוצרי צריכה ואלו המייחסים חשיבות רבה יותר למותג שלהם.

כנס ה-IEPN שנערך בהרצליה ב-10 באפריל 2014 נתן הזדמנות טובה להדגשת חשיבותה הגוברת של האחריות התאגידית בכלל, ובאירופה וישראל בפרט, הצגת משמעויות כלכליות שלה והחלפת רעיונות בנוגע לקידומה והשפעתה על פתרונות סכסוך, תוך דגש על הסכסוך הישראלי-פלסטיני.

אחריות תאגידית באיחוד האירופי

קיימת מודעות רבה בקרב התאגידים האירופיים בנוגע למקור ממנו מגיעים מוצרים וההשלכות החברתיות, הסביבתיות, השלכות על זכויות אדם ועוד שקיימות לכך.

באיחוד האירופי ניתנת חשיבות גוברת והולכת לחלקם של התאגידים והשפעתם על החברה. חשיבות זו התבטאה במסמך שהנפיקה הנציבות האירופית⁷ בין המלצותיה העיקריות לסדר יום לפעולה:

- < הגדלת התגמול לפירמות העומדות בקריטריונים.
- < שיפור בחשיפת נתונים חברתיים וסביבתיים על ידי הפירמות.
- < המשך שילוב האחריות התאגידית במערכת החינוך, בהכשרות עובדים ובמחקר.
- < הדגשת החשיבות של ישום מדיניות של אחריות תאגידית ברמה לאומית.
- < יישור קו, ככל שניתן, בגישות אירופאיות, מול שאר העולם, לאחריות

הכלכלה. ל-NCP אין סמכויות אכיפה, אך רשאי לפרסם מסקנות לאחר בדיקתן.

בעולם מתרחבת ההבנה שאחריות תאגידית אינה מותרת ואינה יכולה להישאר לחלוטין וולונטרית. במספר רב של מדינות קיימת חובת דיווח על פעילויות של פירמות בנושאי אחריות תאגידית. בהודו, למשל, קיים חוק המחייב חברות (על פי סטנדרטים של רווחיות שנקבעו) להשקיע 2% מהרווח שלהן במיזמים התורמים לחברה ולסביבה.

במדינת ישראל לא קיימת חקיקה מחייבת בנושא חובת דיווח בנושאי אחריות תאגידית. החל מ-2015 יכנס לתוקף חוק המחייב חברות ממשלתיות להכין ולדווח בכל שנה על יישום תוכנית לפיתוח בר קיימא בחברה. קיימים מהלכי חקיקה נוספים, הנמצאים בתהליכי עבודה, שכוונתם להרחיב חובת זה לכלל התאגידים הגדולים הפועלים במשק הישראלי, ובכלל זה חברות ציבוריות, פרטיות, עירוניות וממשלתיות.

עם זאת, מבלי לגרוע בחשיבות הדיווח, העמידות של מושג האחריות התאגידית בצירוף בורות בציבור לגבי השפעות של תהליכים, מוצרים ושירותים על החברה והסביבה, השאירו בידי התאגיד את החירות לבחור את מרחב השקיפות והפעולה הנכון לו.

התקשורת, הארגונים החברתיים והציבור מתייחסים לדוחות בחשדנות, כאל מוצר של מחלקת יחסי הציבור, שנועד בעיקר לשיפור התדמית. גם למי שירצה לבדוק ולפרסם תגובה יותר מעמיקה אין לרוב גישה נוחה לנתוני עבר והשוואה לחברות אחרות, כי לרוב אין כאלה בנמצא.

על ישראל לפעול, בשלב ראשון, להחיל חובת דיווח לכלל התאגידים הגדולים הפועלים במשק המבוססת על הקווים המנחים של ה-OECD. חובה כזו קיימת בוריאציות שונות במדינות רבות באיחוד האירופי, כגון: פינלנד, שבדיה, דנמרק, צרפת, בריטניה והולנד.

בטווח הארוך, ראוי לשקול מהלכי חקיקה נוספים, מעבר לדיווח, המחייבים את החברות לעמוד ברוח הסטנדרטים המקובלים של ה-OECD.

השפעת האחריות התאגידית באיחוד האירופי על הסכסוך הישראלי-פלסטיני

פעילות באזורי עימות מהווה אתגר משמעותי בפעילות של חברות. חברות לרוב נרתעות מלהתערב בנושאי הליבה של ביטחון הציבור. עם

ערך שמאפשר לכל חברה משתתפת למפות, להשוות ולקבוע יעדים לניהול אחראי. מאות חברות בישראל כבר פיתחו סטנדרטים של אחריות תאגידית וחלקם אף הטמיעו אותם כחלק מהניהול השוטף של החברה. בנוסף, בשנים האחרונות התפתחו שותפויות גדולות בין פירמות לעמותות בעלות זהות אידיאולוגית.

מאז המחאה החברתית של קיץ 2011, נושאים חברתיים בכלל ואחריות התאגידים בפרט תפסו נתח משמעותי בשיח במדינת ישראל. מחקר עדכני העריך שכ-75% מהחברות הנסחרות בישראל נשלטות על ידי משפחות או בעלי אינטרסים. הנוף התאגידי בישראל נשלט על ידי קבוצה קטנה של תאגידים בבעלות של משפחות או יחידים על ידי אמצעים כמו מבני פירמידה ואחזקות צולבות. בעקבות מבנה ארגוני מסוג זה, עולות חששות כי בעלי השליטה בתאגידים עשויים להפיק תועלת משיטות לא סדירות כגון עסקאות עם צדדים קשורים, מכר עצמי וכדומה.

בעקבות הצטרפותה של מדינת ישראל ל-OECD, ישראל אימצה את הקווים המנחים לחברות רב-לאומיות⁷ במאי 2011. הקווים המנחים מספקים עקרונות וסטנדרטים לא מחייבים להתנהגות עסקית אחראית, בתחומים הבאים: שקיפות, זכויות אדם, תעסוקה ויחסי עבודה, איכות סביבה, מלחמה בשוחד ושחיתות, הגנת הצרכן, מדע וטכנולוגיה, תחרות ומיסוי. המסמך אומץ כסטנדרט ב-41 מדינות שהן המקור של 85% מתזרימי ההשקעות הישירות בעולם כמו גם ביתן של מרבית החברות הרב-לאומיות. הגישה הבסיסית של הקווים המנחים היא מאוזנת. אין הכוונה להציב דרישות חד צדדיות של ממשלות כלפי החברות אלא שקווים מנחים המוסכמים באופן בינלאומי יכולים לסייע בקידום העקרונות תוך יצירת אווירה של אמון הדדי והגברת הוודאות ביחסי הגומלין שבין החברות, שוק העבודה והממשלות. גישה מתמשכת ופרגמטית אפיינה את תהליך כתיבת הקווים המנחים וסייעה להכתירם כהצלחה.

בכל מדינה שאימצה את המסמך קיים (NCP (National Contact Point נקודות הקשר הלאומיות נועדו לאפשר לממשלות לקדם ולעודד את השימוש בקווים המנחים ומשמשות כפורום לדיון בכל העניינים הנוגעים לקווים המנחים. בנוסף, נקודות הקשר אמונות על טיפול בבקשות לבירור המוגשות להן בקשר לקווים המנחים. נקודת הקשר הלאומית של ישראל הוקמה ב-2002, עם הצטרפות ישראל להצהרת ההשקעות של ה-OECD, והיא ממוקמת במחלקת ה-OECD, מינהל סחר חוץ במשרד

בסלקטיביות ומוסר כפול. ישראלים רבים, גם כאלו מגוש השמאל הפוליטי שלא תומכים במדיניות ההתנחלויות, טוענים שמדיניות זו ייחודית למוצרים מהתנחלויות ולא מופעלת באזורי עימות אחרים. כמו כן, טוענים שיותר נוח למקד את המדיניות כנגד ישראל בשל גודלה הקטן ולא כנגד מדינות כמו טורקיה, סין ורוסיה השנויות במחלוקת בנוגע לשמירתן על זכויות אדם, אך חשיבותן העסקית רבה יותר. קיימת דעה רווחת, בעיקר בקרב הימין הפוליטי בישראל, שפעולות אלה של התאגידים הינן תוצאה של קמפיין פרו-פלסטיני הנועד לעשות דה-לגיטימציה למדינת ישראל והמרחיקים אף רואים זאת כאנטישמיות מוסווית. יש המפרשים שלא כהלכה ולעיתים אף במתכוון, את השימוש באמצעים אלו כאמצעי הדומה למדיניות חרם המזוהה עם ארגוני BDS (Boycott, Divestment and Sanctions) המטילים ספק בלגיטימיות הקיום של מדינת ישראל כריבון ופועלים לזכות שיבה גורפת של פליטים פלסטיניים לתחומי הקו הירוק. פעילותם מתרכזת גם בתוך תחומי הקו הירוק על ידי החרמה גורפת של מוצרים ישראלים, אוניברסיטאות ישראליות, אמנים ועוד.

מנגד, הדעה הרווחת באירופה היא שמדובר בשימוש באמצעים לא אלימים, שבדומה למדיניות סימון מוצרים מהתנחלויות והגבלת הרשאות הסחר מעבר לתחומי הקו הירוק של האיחוד האירופי, מיועדים לפעילות ממוקדת על מנת ללחוץ את ישראל לסיים את מדיניות ההתנחלויות בשטחים הכבושים בגדה המערבית ובמזרח ירושלים. קיים קונצנזוס בינלאומי כמעט מוחלט השולל את המדיניות הישראלית מעבר לקו הירוק וזו אף נחשבת ללא חוקית על פי החוק הבינלאומי. אמצעים אלו משקפים אחריות הולכת וגוברת בעולם העסקי באירופה, לעיתים משיקולים מוסריים ולעיתים משיקולים כלכליים נטו הנובעים מניהול סיכונים מוניטין (Reputational Risk Management).

סיכום

תאגידים פועלים בנושאים חברתיים וסביבתיים משום שיש להם צידוק עסקי לעשות זאת. מדיניות שלעיתים נראית כלפי חוץ כלא עקבית, לא פרופורציונאלית וסלקטיבית היא למעשה תוצאה של ניהול סיכונים מוניטין בצורה של חישובי עלות מול תועלת שגוברת כאשר עלות הפגיעה במוניטין, יחד עם חישוב המדדים הכלכליים הקלאסיים כמו רמת מחירים, נתח שוק ומדדים כלכליים נוספים, גוברת על התועלת מאי ביצוע מדיניות זו.

זאת, חברות רבות תורמות לשלום וביטחון באזורי עימות באופן עקיף על ידי טיפול בנושאים הקשורים באופן הדוק לגורמי הסכסוך, במיוחד בכל הנוגע לסוגיות חברתיות כלכליות וסוגיות פוליטיות כמו זכויות אדם.

בשנים האחרונות, תאגידים גדולים רבים ניתקו או הגבילו את קשריהם הכלכליים עם חברות ישראליות הפועלות מעבר לקו הירוק בתואנה של פגיעה בזכויות אדם של התושבים הפלסטינים באזורים אלו⁹.

נשאלת השאלה, מהו האינטרס של גופים כלכליים לנתק קשרים עם גופים ישראליים?

< סיבות חומריות - כלומר, חשש מחרם צרכנים, השפעות מוניטין שליליות או מניעת חקיקה מחמירה יותר.

< לחץ פוליטי בצורה של דיפלומטיה שקטה.

< סיבות מוסריות - עמידה בסטנדרטים בינלאומיים והתנגדות להפרת זכויות אדם.

תאגידים מתפקדים כשחקנים פוליטיים לכל דבר בכך שהם שותפים בכל שלבי התוויית מדיניות, בקביעת סטנדרטים מתאימים ואספקת חלק מהמוצרים הציבוריים. עם סמכות זו באות מחויבויות חיוביות, ישירות ועקיפות, כלומר לא לגרום נזק, ומחויבויות שליליות, כלומר לא להיות שותפות ואף לצאת כנגד הפרת זכויות אדם.

העיקרון השני מתוך עשרת העקרונות מטעם האו"ם⁹ קובע ש"עסקים צריכים לוודא שהם לא שותפים להפרת זכויות אדם". ניתן להבחין בארבע צורות שונות של שותפות להפרת זכויות אדם:

< שותפות ישירה - למשל, תאגיד שבאופן ישיר ופעיל גולה אוכלוסייה מקומית על מנת לבנות מתקנים.

< שותפות עקיפה - למשל, תאגיד מספק נשק לממשלה המקומית על מנת להגלות אוכלוסייה מקומית.

< שותפות מועילה - כאשר חברה מרוויחה מהפרת זכויות אדם גם אם לא הייתה שותפה לכך באופן פעיל.

< שותפות שקטה - כאשר החברה שקטה או לא פעילה לנוכח הפרת זכויות אדם שיטתית או מתמשכת.

רבים בצד הישראלי מאשימים את האיחוד האירופי, וכתוצאה מכך גם את התאגידים האירופאים המנתקים קשרים עם חברות ישראליות,

ה-OECD קובע אמות מידה כלכליות וחברתיות למדינות החברות בו ואלה מסתכנות בעלויות מוניטין גבוהות אם הן לא דבקות בהנחיות, שהינן לעתים קרובות טכניות ומנהליות, שהוצעו על ידי ארגון ה-OECD, למשל ביחס למיסים או מדיניות שוק העבודה. יתר על כן, ה-OECD משווה את ביצועי המדינות החברות ביחס לאינדיקטורים כלכליים וחברתיים שונים כפי שעושים ארגונים בינלאומיים (IOs) וארגונים לא ממשלתיים (NGOs) רבים. המדינות רוצות לראות את עצמן מתפקדות היטב בדירוגים אלה, גם משום שיש לכך השלכות כלכליות, למשל ביחס להשקעות זרות. לסיכום, ה-OECD הוא "ליגת האלופות" בקרב ארגונים כלכליים בתחום של משילות גלובלית. מדינות נמצאות בתחרות אחת עם השנייה, וארגון כמו ה-OECD מתפקד גם כשופט וגם כמאמן.

מלבד הבעיות הטכניות של משילות כלכלית תקינה, ה-OECD מתייחס יותר ויותר לאתיקה בעסקים כאבן פינה של ממשל. בשנת 1976 ה-OECD אימצה את הצהרתו בנוגע להשקעות בינלאומיות וחברות רב לאומיות, ובשנת 2011 הנפיק את הקווים המנחים של ה-OECD לחברות רב לאומיות. קווים מנחים אלו הם מכשיר שאינו מחייב, עם זאת, מסיבות המוניטין האמורות לעיל, ממשלות וחברות רב לאומיות מייחסות חשיבות גוברת והולכת לקווים מנחים אלו, למשל בעת גיבוש עקרונות להשקעה והנחיות אתיקה פנימיות. מרכיבי המפתח שחברות רב לאומיות צפויות לקחת בחשבון בעת השקעה במדינות ספציפיות הינם עמידה בסטנדרטים סביבתיים וחברתיים, בפרט זכויות אדם והחוק הבינלאומי. התנהגות זו של חברות רב לאומיות הפכה לבולטת במקרים רבים ברחבי העולם שבהם חברות בחרו לא להשקיע כי המדינות המארחות לא עומדות בסטנדרטים בינלאומיים של זכויות אדם, מפרות את החוק הבינלאומי או שאינן רגישות לסטנדרטים סביבתיים וחברתיים.

אחריות תאגידית באיזורי עימות

מחברת: מלאני קוני-זימר

תפקידים של תאגידים באזורי עימות הפך לנושא מרכזי בדיון המורחב על אחריות תאגידית. ההנחה היא שחברות לא יכולות רק להחמיר את הקונפליקט החברתי, כפי שנדון לעתים קרובות ביחס להפקה מאוצרות טבע, אלא שעסק יכול לשחק תפקיד חיובי במניעה וניהול של סכסוך (אליס).

על ההנהגה הישראלית והחברות הישראליות להתייחס ברצינות לתגובות הכלכליות של תאגידים אירופאים ולא לפטור אותן כחסרות חשיבות כלכלית משמעותית או אנטישמיות במסווה. תגובות אלה עלולות להחריף כל עוד הסכסוך הישראלי-פלסטיני לא ייפתר. מדינות האיחוד האירופי הינן שותפות הסחר הגדולות ביותר של מדינת ישראל. 37% מסך ייצוא הסחורות של ישראל הולך למדינות האיחוד האירופי¹⁰ והמשמעותיות הכלכליות של פגיעה ביחסי המסחר עם האיחוד האירופי הינן ברורות.

מן הצד השני, על התאגידים האירופאים להימנע מתמיכה בארגוני BDS או אחרים שלא מכירים בזכות הקיום של מדינת ישראל ואף לנקוט בצעדים פעילים כמו למשל, החלפת הקשרים הכלכליים עם חברות ישראליות הפועלות מעבר לשטחי הקו הירוק בכאלה שפועלות רק בתחומי הקו הירוק ובכך להדגיש את העובדה שפעילותם ממוקדת כלפי מדינות ההתנחלויות. הנהגת האיחוד האירופי צריכה לנקוט בצעדים שידגישו לתאגידים את הצורך להחיל את המדיניות שלהם ברחבי העולם בצורה עקבית ולא סלקטיבית ולקחת חלק פעיל ומשמעותי יותר בהשגת פתרון לסכסוך.

הקווים המנחים של ה-OECD

מחבר: סטפן שטטר, האוניברסיטה של הכוחות המזוינים הפדרליים במינכן

הארגון לשיתוף פעולה כלכלי (OECD) הוא המועדון הגדול ביותר לשיתוף פעולה פורמאלי ובלתי פורמאלי בין המדינות המתקדמות בעולם ועוסק בסוגיות של משילות כלכלית וחברתית טובה. ה-OECD הוקם ב-1961 והמטה הראשי שלו ממוקם בפריז. כיום ישנן 34 מדינות החברות ב-OECD, בהן 21 מתוך 28 מדינות האיחוד האירופי, מדינות מאמריקה הלטינית, צפון אמריקה, אסיה, אוקיאניה ושתי מדינות מהמזרח התיכון: טורקיה וישראל. ה-OECD הוא דוגמה מצוינת למה שמייצגת משילות גלובלית בעולם הגלובלי של המאה ה-21. בתקופה הנוכחית אופי ריבונותן של המדינות השתנה. כיום מדינות כבר לא חסינות לביקורת חיצונית ולמה שנחשב בעבר ל"התערבות" בענייניהן הפנימיים. מערכת החוקים - הפורמאליים והבלתי פורמאליים - נעשית יותר ויותר גלובלית בהקשרה ובפיזור זה נכון גם לתחומי מדיניות רבים נוספים, כולל משילות כלכלית.

כלכלי, קידום ממשל תקין ופיתוח יזמות חברתית ותרבותיות. החברות יכולות להיות פעילות או בנפרד באופן עצמאי או באופן קולקטיבי או יחד עם בעלי עניין אחרים. דוגמא לפעילות קולקטיבית הינה של ה-Global Compact Local Network שעיקר פעילותם היה לטפל בבעיות הקשורות לסכסוך ושלוש במדינות כמו סודאן, קולומביה, פקיסטן, מצרים, מיאנמר, ועיראק. ישנן מגוון דוגמאות קונקרטיים לפעילות עצמאית של חברות כגון ערכת תסקירי השפעה על הסכסוך, פיתוח פרויקטים לשיפור התשתיות לטובת הקהילה בה הם פועלים, ופיתוח יזמות חינוכיות.

חברת Shell בניגריה פיתחה פרויקטים ענפים של פיתוח קהילתי בדלתא של ניז'ר בתגובה לסכסוכים מקומיים.

חברת הנפט והגז הספרדית Eni פיתחה תכנית הכשרה בנושא זכויות אדם. הדרכות נערכו במספר מדינות, ובכלל זה ברפובליקה הדמוקרטית של קונגו ובעיראק וכללו את הצוות של Eni, כמו גם נציגי קהילה מקומיים וספקי אבטחה פרטיים וציבוריים.

החברה השוויצרית Holcim ערכה תסקיר זכויות אדם בפיליפינים וכתוצאה מכך התאימה היבטים במערכת הביטחון שלה, וביניהם מדיניות של אי נשיאת נשק חם לצוות החברה.

חברות שונות בצפון אירלנד פיתחו מדיניות גיוס ותעסוקה בכל הקשור לאיסור הפלייה ולהצעת שוויון הזדמנויות לאנשים מכל רקע.

חברות שונות מענף האלקטרוניקה פיתחו בשנים האחרונות מדיניות של שקיפות בשרשרת האספקה שלהם. המטרה היא להימנע מצרכת מינרלים מאזורי עימות, במיוחד מהרפובליקה הדמוקרטית של קונגו.

שחקנים כלכליים אירופיים מנתקים קשרים מישראל

מחבר: מרקוס שולץ וסטפן גרטנר, האוניברסיטה למדע יישומי בוונה.

מספר בנקים, תאגידים וקרנות פנסיה גדולות הפסיקו לאחרונה את פעילותן הכלכלית בישראל. החברות הבולטות ביותר שניתקו את קשריהן מישראל, באופן מלא או חלקי, הינן הרשתות הקמעונאיות הגרמניות הגדולות Marks & Spencer ו-Kaufland ו-Kaiser Tengelmann ו-בריטית שהסירו מוצרים שיוצרו בהתנחלויות הישראליות בשטחים הפלסטיניים הכבושים, וה-Co-operative group וחברת המים ההולנדית Vitens סיימו חוזה

ה-UN Global Compact, כיוזמת האחריות התאגידית הגדולה ביותר בעולם, יזמה דיאלוג מדיניות בנושא כבר ב-2001/2000. כחלק מדיאלוג זה, תאגידים ובעלי עניין אחרים, מחליפים ביניהם שיטות עבודה מומלצות ואף פיתחו במשותף ערכות שונות של הנחיות וולונטריות לעסקים הקשורים לאזורי עימות¹. כמו כן, ארגונים בינלאומיים אחרים, כמו ה-OECD, ומספר ארגונים לא ממשלתיים ובעלי עניין מרובים ומגוונים פיתחו קווים מנחים והמלצות וולונטריים לנהלים עסקיים אחראים באזורי עימות. בשנת 2011 מועצת זכויות אדם של האו"ם אימצה את "העקרונות המנחים לעסקים וזכויות אדם: יישום מסגרת העבודה של האו"ם" ההגנה, הכבוד והתרופה², שהוצע על ידי הנציג המיוחד של האו"ם ג'ון רוג' והתבסס על תהליך התייעצות נרחב.

קיימות שלוש אפשרויות כלליות הזמינות לתאגידים: (1) הם יכולים לסגת מאזור עימות, (2) הם יכולים להישאר ולעשות עסקים כרגיל, או (3) שהם יכולים לנסות ולהשפיע על סכסוך באופן חיובי. כל אחת מן האפשרויות האלה כרוכה בסיכונים מוניטין וסיכונים אחרים לתאגידים. בחלק מהמקרים, היו קמפיינים של האוכלוסייה האזרחית שדרשו מתאגידים למשוך את השקעתם מאזורים כאלו. דוגמא היסטורית המוזכרת לעתים קרובות היא של תאגידים רב לאומיים שפעלו במשטר האפרטהייד בדרום אפריקה. בעת האחרונה, תאגידים הפעילים בסודן ומיאנמר/בורמה היו תחת לחץ הולך וגובר. אלו שתומכים בנסיגה טוענים בדרך כלל כי תאגידים לא יכולים להימנע מלתרום למימון סכסוכים או תמיכה במשטר מסוים ומדיניות. המתנגדים טוענים לעתים קרובות שעזיבת האזור גורמת להרעת המצב הכללי של האוכלוסייה או חלקים ממנה ושעדיף לפעול לשינוי מבפנים.

מחקר אקדמי הראה כי חברות שיש להם מתקני ייצור באזורי עימות או שצרכות מוצרים שמקורם במדינות או אזורים אלה, מצופה מהם יותר ויותר ליישם שיטות עסקיות הרגישות לסכסוך. ציפיות כאלה מועלות לא רק על ידי ארגונים חברתיים, במיוחד ארגונים לא ממשלתיים מערביים, אלא גם על ידי ארגונים בינלאומיים ומדינות. המשמעות של יישום שיטות עסקיות הרגישות לסכסוך היא שהחברה מנסה להימנע מהשפעות חיצוניות שליליות על הסכסוך ובמקרה הטוב, אף תורמת להפחתת המתחים. חברות יכולות לתרום (1) ישירות לממשל הביטחוני או (2) לתמוך באופן עקיף בשלום ובביטחון על ידי תרומה לפיתוח חברתי

פועלת באותו ביחס להתנחלויות מרוקאיות לא חוקיות בסהרה המערבית.

הודעה לעיתונות:

<http://www.co-operative.coop/join-the-revolution/our-plan/tackling-global-poverty/ethical-trading-and-human-rights/the-co-operative-and-the-illegal-israeli-settlements>

Danske Bank: טוען כי החברות המדוברות "מעורבות בפעילויות [בנייה] הנמצאות בסתירה לחוק הבינלאומי הומניטרי" או "מעורבות באספקת ציוד אלקטרוני בניגוד לנורמות של זכויות אדם" (ראה Danske Bank, רשימת הדרה). Danske Bank התנתקה מסיבות דומות מחברות באוסטרליה, קנדה, סין, הודו, רומניה, רוסיה, סינגפור, דרום קוראה וארה"ב.

רשימת הדרה:

<http://www.danskebank.com/en-uk/CSR/business/SRI/Pages/exclusionlist.aspx>

נוהל קבלת ההחלטות:

<http://www.danskebank.com/en-uk/CSR/business/SRI/Pages/SRI-screening.aspx>

Första AP-Fonden: טוענת כי אלביט מערכות בע"מ "עלולה להיות קשורה להפרה של החוק ההומניטרי הבינלאומי, בניגוד לאמנת ז'נבה הרביעית" (ראה Första AP-Fonden, דו"ח שנתי). Första AP-Fonden דורשת כי החברות בהן הקרן משקיעה ינהלו את פעולותיהן באופן המתאים עם האמנות הבינלאומיות עליהן חתמה שבדיה.

הודעה לעיתונות:

<http://www.ap1.se/en/Financial-information-and-press/Press-releases/NewsContainer/2010/The-Annual-Report-of-the-Ethical-Council-2009--Dialogue-and-cooperation-are-effective-tools-for-influencing-companies>

נוהל קבלת ההחלטות:

<http://www.ap4.se/etikradet/Etikradet.aspx?id=598>

עם החברה חברת מקורות מים בע"מ הישראלית (ראה Vitens, הודעה לעיתונות).

בנוסף מספר שחקנים גדולים מהתעשייה הפיננסית גם התנתקו מישראל: הבנק הגדול ביותר בדנמרק, Bank Danske, הדיר במפורש חברות ישראליות כגון: אפריקה ישראל להשקעות בע"מ, בנק הפועלים, דניה סיבוס בע"מ ואלביט מערכות בע"מ מתיקי ההשקעות שלהם (ראה Danske Bank, רשימת הדרה). PGGM, החברה לניהול קרנות פנסיה הגדולה בהולנד, החליטה גם להתנתק לחלוטין מחמשת הבנקים הגדולים בישראל, כי הם מפעילים סניפים בגדה המערבית ו/או מעורבים במימון הבנייה של התנחלויות ישראליות בשטחים הכבושים (ראה PGGM, הודעה לעיתונות). יתר על כן, קרן הפנסיה הממשלתית - גלובל (GPFG) הנורבגית הוסיפה את החברות הישראליות אפריקה ישראל להשקעות בע"מ ודניה סיבוס בע"מ לרשימת החברות המודרות אשר כבר כוללת את אלביט מערכות בע"מ מאז 2010 (ראה GPFG, רשימת הדרה). בעקבות GPFG, קרן הפנסיה הגדולה ביותר בשוודיה Forsta AP-Fonden הסירה את חברת האלקטרוניקה הביטחונית הישראלית אלביט מערכות בע"מ מתיקי ההשקעות שלה (ראה Forsta AP-Fonden, דו"ח שנתי).

רוב השחקנים הכלכליים שהוזכרו לעיל, כשנתבקשו להסביר מדוע ניתקו (באופן חלקי) את קשריהם הכלכליים עם ישראל, ייחסו לכך סיבות אתיות (כלומר פגיעה בזכויות אדם):

יש לציין כי אף אחד מהשחקנים אלו לא ניתק את קשריו באופן מיוחד מישראל בלבד. חברות אלו צייתו לסוגים שונים של מדיניות פנימית וקונקרטיה הקובעים מסגרות אתיות ברורות ושימוות באופן גלובלי שעיקרן הנחיה שלא להיות מעורבות בפעילות עסקית עם גורמים שבאופן ישיר או עקיף פוגעים בזכויות אדם. הרשימה הבאה והלינקים המתאימים מפרטת את הסיבות להימנעות מההשקעות ואופן קבלת ההחלטות שהובילה לכך:

Co-operative group: פועלת בקנה אחד עם מדיניות הסחר שלה ומדיניותה בנוגע לזכויות אדם, הקובעות נסיבות חריגות בגינן יופסק כל סוג של מסחר משטח או מדינה: "גורם אחד כזה הוא קיומו של קונסנסוס בינלאומי רחב על כך שמעמדו של יישוב מסוים הוא בלתי חוקי" (ראה הקבוצה הקואופרטיבית, הודעה לעיתונות). הקבוצה הקואופרטיבית

מהשקעות. זה מדגיש את העובדה שכפיפות לאמנות בינלאומיות היא בעלת חשיבות רבה ל-PGGM, אשר הוא את עצמה כ"בעלת מניות פעילה" המייצגת את לקוחותיה. מלבד חברות מישראל, PGGM הדירה גם חברות מסין, צרפת, הודו, רומניה, סינגפור, דרום קוריאה וארה"ב.

הודעה לעיתונות:

<https://www.pggm.nl/english/what-we-do/Documents/Statement%20PGGM%20exclusion%20Israeli%20banks.pdf>

רשימת הדרה:

http://vermogensbeheer.pggm.nl/About_PGGM/Investments/Publications/Exclusions_lists/Exclusions_list_Companies.asp#0

נוהל קבלת ההחלטות:

<http://www.pggm.nl/english/what-we-do/Documents/Exclusions%20Policy.pdf>

Vitens: "לאחר התייעצות עם בעלי העניין, החברה הגיעה למסקנה שזה מאוד קשה להמשיך בעבודה משותפת על פרויקטים, משום שאינם יכולים להיות מופרדים מהסביבה הפוליטית". Vitens "מייחסת חשיבות רבה לשלמות ושמידה על חוקים ותקנות (בין) לאומיות" (ראה Vitens, הודעה לעיתונות).

הודעה לעיתונות (הולנדית):

<http://www.vitens.nl/overvitens/organisatie/nieuws/Paginas/Vitens-be%C3%ABindigt-samenwerking-Mekorot.aspx>

הערות:

1. European Commission, com (2011) 681 final, Brussels, 25/10/2011
2. European Commission, לעיל ה"ש 1.
3. OECD, OECD Guidelines for Multinational Enterprises, 2011
4. United Nations Global Compact, The Ten Principles
5. United Nations, Guiding Principles on Business and Human Rights, 2011
6. European Commission, Com (2013) 207 final, Strasbourg, 16/4/2013
7. ראה נספח א'
8. ראה נספח ב'
9. United Nations Global Compact, לעיל ה"ש 4.
10. מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
11. UN Global Compact: http://www.unglobalcompact.org/Issues/conflict_prevention/ index.html (נכון ל-09.05.2014)

GPFG: יישמה את החלטת משרד האוצר הנורבגי להדיר את החברות אפריקה ישראל להשקעות בע"מ ודניה סיבוס בע"מ בעילה של "תרומה להפרה חמורה של זכויות אדם במלחמה או סכסוך באמצעות בניית ההתנחלויות במזרח ירושלים" (ראה GPFG, רשימת הדרה). כמו כן, הדירו את חברת אלביט מערכות בע"מ ב-2010 בשל הפרות של נורמות אתיות בסיסיות. GPFG הדירו גם חברות מקנדה, סין, הודו, מקסיקו, דרום קוריאה וארה"ב.

הודעה לעיתונות:

<http://www.regjeringen.no/en/dep/fin/news/news/2014/new-decisions-about-the-government-pensi.html?id=750091>

רשימת הדרה:

<http://www.regjeringen.no/en/dep/fin/Selected-topics/the-government-pension-fund/responsible-investments/companies-excluded-from-the-investment-u.html?id=447122>

נוהל קבלת ההחלטות (עמ' 31-28):

http://www.regjeringen.no/upload/FIN/brosjyre/2010/spu/english_2010/SPU_hefte_eng_ebook.pdf

PGGM: מצטטת "ההדרה באה בעקבות עיסוק בפעילות בניגוד לחוק ההומניטרי הבינלאומי" (ראה PGGM, הודעה לעיתונות) כסיבה להימנעות

IEPN coordinators and editors of the working paper series:
Christoph Moosbauer: moosbauer@concilius.com
Roby Nathanson: roby@macro.org.il
Werner Puschra: werner.puschra@fes.org.il
Stephan Stetter: stephan.stetter@unibw.de

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

Israel Office:
www.fes.org.il

**מאקרו
MACRO**

The Macro Center
for Political Economics

www.macro.org.il

der Bundeswehr
Universität München